

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILARDA MANTIQUIY VA IJOBIY FIKRLASH QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Shodmonqulova Matlyuba Ochilboy qizi

Jizzax viloyati Paxtakor

tumani 14-maktab psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishning psixologik-pedagogik asoslari, ushbu jarayonga ta'sir etuvchi omillar hamda samarali rivojlantiruvchi usullar yoritilgan. Shuningdek, o'qituvchi va ota-onalarning bolalarda mantiqiy tafakkurni shakllantirishdagi o'rni tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: mantiqiy fikrlash, tafakkur, kichik maktab yoshi, o'quvchi, bilish jarayonlari, intellektual rivojlanish, ta'lim, tahlil, umumlashtirish, muammoli vaziyat.

KIRISH

Kichik maktab yoshi bolaning intellektual rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda bilish jarayonlari faol rivojlanib, tafakkurning yangi shakllari shakllana boshlaydi. Mantiqiy fikrlash qobiliyati o'quvchilarning bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirishi, muammolarni hal qilishi va mustaqil xulosalar chiqarishida muhim ahamiyat kasb etadi. Mantiqiy fikrlash insonning voqea va hodisalar o'rtasidagi bog'liqliklarni tushunishi, tahlil qilishi, taqqoslashi va umumlashtira olish qobiliyatidir. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda bu qobiliyat asta-sekin rivojlanib, ta'lim jarayonida yanada takomillashib boradi. Mazkur davrda bolalar aniq tasavvurlardan mantiqiy va abstrakt fikrlashga o'tish bosqichini boshdan kechiradilar.

Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mantiqiy fikrlashning rivojlanishi diqqat, xotira, idrok va nutq jarayonlari bilan chambarchas bog'liqdir. O'quvchi qanchalik ko'p kuzatsa, tahlil qilsa va fikr yuritsa, uning tafakkur faoliyati shunchalik rivojlanadi. Shu sababli ta'lim jarayonida bolalarning mustaqil fikrlashiga imkon yaratish muhim hisoblanadi. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda muammoli ta'lim metodlari samarali vosita hisoblanadi. O'quvchilarga turli muammoli vaziyatlarni taqdim etish, savollar berish va mustaqil yechim topishga undash ularning fikrlash faolligini oshiradi. Bunday topshiriqlar bolalarni sabab-oqibat bog'lanishlarini aniqlashga o'rgatadi.

Didaktik o‘yinlar ham mantiqiy fikrlashni rivojlantirishning muhim usullaridan biridir. Turli mantiqiy masalalar, boshqotirmalar, rebuslar va intellektual o‘yinlar bolalarning tahlil qilish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, bu mashg‘ulotlar o‘quvchilarda bilim olishga bo‘lgan qiziqishni kuchaytiradi.

Matematika, ona tili va tabiiy fanlar darslari mantiqiy fikrlashni shakllantirish uchun keng imkoniyat yaratadi. Ayniqsa, masala yechish, matn ustida ishlash va kuzatishlarga asoslangan topshiriqlar o‘quvchilarning tafakkur faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. O‘qituvchining pedagogik mahorati bu jarayonda muhim o‘rin tutadi. Pedagog o‘quvchilarni erkin fikrlashga undashi, ularning savollariga e‘tibor bilan yondashishi va har bir o‘quvchining fikrini qadrlashi zarur. Rag‘batlantirish va qo‘llab-quvvatlash bolalarda o‘ziga bo‘lgan ishonchni mustahkamlaydi.

Oila ham bolalarda mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ota-onalar farzandlarini kitob o‘qishga, mantiqiy o‘yinlarga va turli izlanish faoliyatlariga jalb etishlari lozim. Oiladagi sog‘lom muloqot va qiziqarli suhbatlar bolalarning tafakkurini boyitadi.

Boshlang‘ich ta‘lim davri o‘quvchi hayotida muhim o‘zgarishlarni yuzaga keltiradi. Bu bosqichda uning kundalik faoliyati, ijtimoiy mavqei, oiladagi va sinf jamoasidagi o‘rni yangicha mazmun kasb etadi. O‘quvchining asosiy mashg‘uloti ta‘lim olish bo‘lib, u yangi bilimlar, amaliy ko‘nikmalar va malakalarni egallash jarayoniga kirishadi. Shu bilan birga, ta‘lim jarayoni boladan intizom, mas‘uliyat, faollik, mustaqillik hamda maqsadga yo‘naltirilgan faoliyatni talab qiladi. Asta-sekin spontan va ixtiyorsiz harakatlar o‘rnini ongli ravishda rejalashtirilgan o‘quv faoliyati egallay boshlaydi. Maktab muhitida o‘quvchi tengdoshlari bilan birgalikda muayyan jamoaning a‘zosiga aylanadi. Bu esa unda jamoa manfaatlarini hurmat qilish, hamkorlikda ishlash, o‘zaro yordam ko‘rsatish, boshqalarga nisbatan hurmat va talabchanlik kabi ijtimoiy fazilatlarining shakllanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, bolada mas‘uliyat hissi, fuqarolik burchini anglash va umumiy maqsadlarga intilish kabi sifatlar rivojlanadi. Ta‘lim jarayonida qo‘yiladigan talablarning bosqichma-bosqich murakkablashib borishi o‘quvchining intellektual va shaxsiy rivojlanishini ta‘minlaydi.

Ta‘lim va tarbiya bir-biri bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan jarayonlar hisoblanadi. Ularni alohida emas, balki yaxlit tizim sifatida ko‘rib chiqish maqsadga muvofiqdir. Chunki ushbu jarayonlar orqali yosh avlod jamiyat tomonidan yaratilgan tajriba va qadriyatlarni o‘zlashtiradi, ijtimoiy hayotga moslashadi hamda shaxs sifatida kamol topadi. Ta‘lim va tarbiya o‘quvchilarda axloqiy sifatlar, insoniy fazilatlar, ilmiy

dunyoqarash va hayotiy kompetensiyalarni shakllantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

Umumiy oʻrta taʼlim tizimida taʼlim-tarbiya faoliyati bir qator muhim tamoyillarga asoslanadi. Jumladan, davlat taʼlim standartlari talablariga rioya qilish, oʻquvchilarda puxta bilim, koʻnikma va malakalarni shakllantirish, uzluksizlik va izchillikni taʼminlash, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qoʻllash, barcha uchun qulay taʼlim muhitini yaratish hamda taʼlim jarayoni ishtirokchilarining faol hamkorligini yoʻlga qoʻyish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, taʼlim va tarbiya subyektlarining maqsadga yoʻnaltirilgan faoliyati, oʻzaro aloqadorligi va hamkorligi taʼlim samaradorligini oshiruvchi omillardan hisoblanadi.

Mazkur tamoyillarga amal qilish oʻquvchilarni har tomonlama rivojlantirish, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish va barkamol shaxs sifatida voyaga yetishlarini taʼminlashga xizmat qiladi. Shu sababli taʼlim, tarbiya, oʻzini oʻzi rivojlantirish va mustaqil taʼlim olish jarayonlari yagona pedagogik tizimning oʻzaro bogʻliq tarkibiy qismlari sifatida qaraladi. Boshlangʻich sinf oʻquvchilari hayotida oʻyin faoliyati ham alohida oʻrin tutadi. Oʻyin jarayonida bolalarning tafakkuri, tasavvuri, ijodkorligi va shaxsiy sifatlari faol rivojlanadi. Turli oʻyinlar orqali ular atrof-muhitni anglaydi, muloqot qilish koʻnikmalarini egallaydi va ijtimoiy tajriba toʻplaydi. Ayrim oʻyinlar jismoniy sifatlarni rivojlantirish bilan bir qatorda, bolalarda diqqat, xotira, tezkor fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini ham shakllantiradi.

Bolalarning yoshi ulgʻaygani sari oʻyinlarning mazmuni va murakkabligi ham ortib boradi. Bu holat ularning bilim doirasining kengayishi, dunyoqarashining boyishi va kattalar hayotini chuqurroq anglay boshlashi bilan bogʻliqdir. Oʻyin texnologiyalaridan foydalanish oʻquvchilarning maktab muhitiga moslashuvini yengillashtiradi hamda taʼlim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Boshlangʻich sinf oʻquvchilarini taʼlimga moslashtirishda oʻyin texnologiyalaridan foydalanishning samaradorligi tegishli pedagogik sharoitlar, tashkiliy shakllar, metod va vositalar hamda ularni bosqichma-bosqich amalga oshirish bilan belgilanadi. Shu bois oʻyin faoliyati boshlangʻich taʼlimning muhim tarkibiy qismi sifatida oʻquvchilarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, kichik maktab yoshidagi oʻquvchilarda mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish ularning intellektual salohiyatini oshirish va kelgusidagi taʼlim muvaffaqiyatlarini taʼminlashda muhim omildir. Taʼlim va tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogik usullardan foydalanish orqali bolalarda mustaqil, ijodiy va mantiqiy fikrlash koʻnikmalarini samarali shakllantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. G‘oziyev E.G‘. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
2. Nishonova Z.T. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent, 2019.
3. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2020.
4. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent, 2019.
5. Jean Piaget. Bolalar tafakkuri rivojlanishi nazariyasi.
6. Lev Vygotsky. Ta’lim va kognitiv rivojlanish haqidagi ilmiy qarashlar.
7. Shoumarov G‘.B. Psixologik xizmat asoslari. – Toshkent, 2018.